

İLK KARŞILAŞMA, DİRİLİŞ GAZETESİ, OKUL YILLARI 1983-1990

Mustafa Kirenci

II

■ İstanbul Üniversitesi Felsefe Bölümünün başlangıç tarihi 1865'te kurulan Darülfunun'a dayandırılmakta. Söz konusu tarihten başlayarak felsefe dersleri, sosyoloji ve psikoloji dersleriyle birlikte Hikmet-i Nazariye adıyla verilmiş. İstanbul Felsefe Bölümü ise 1933'teki Üniversite Reformu'yla Türkiye'deki ilk Felsefe Bölümü olmuş. 1930'lardan sonra Hitler Almanya'sından kaçan Ernst von Aster (1880-1948), Walter Kranz (1884-1960), Hans Reichenbach (1891-1953), Heinz Rudolph Heimsoeth (1886-1975), Joachim Ritter (1903-1974) gibi öğretim üyeleri ile birlikte Mustafa Şekip Tunç (1883-1958), Hilmi Ziya Ülken (1901 - 1974), Suut Kemal Yetkin (1903-1980), Halil Vehbi Eralp (1907-1994), Macit Gökberk (1908-1993), Takiyettin Mengüşoğlu (1908-1994) bölümün şekillenmesinde etkili olan bazıları kurucu, bazıları da geliştirici bir rol oynayan akademisyenler. 1971'e kadar Felsefe Tarihi ile Sistematik Felsefe ve Mantık kürsülerinden oluşan bölüme, bu tarihte Türk-İslam Düşüncesi Tarihi kürsüsü de eklenmiş. Bizim eğitimimiz sırasında 1984 yılında bu kürsüler tek bir çatı altında Felsefe Bölümü adıyla birleştirilmişti. Öğrencilik yıllarımızda Edebiyat Fakültesi geleneği olan bir fakülte olarak bilinirdi. Bu vasfını uzun bir süre devam ettirdi. Hâlâ bu özelliğini koruyor mu bilmiyorum.

O zamanlar felsefi yayını oldukça azdı. Biz daha çok piyasada bulunan sayıları oldukça az kitap dışında kütüphanelerden ve hocalarımızın telif ve tercüme kitaplarından okumaya çalışıyorduk. Fakültemizin 1945'ten beri yılda iki sayı çıkardığı *Felsefe Arkivi* dergisinin eski sayılarında yer alan makalelerin her biri çok kıymetli yazılardı. Bu dergi de hem hocalarımızın yazılarına hem de bilhassa bulabildiğimiz eski sayılarında yukarı da bahsettiğim, bölümü kurucu ve geliştirici hocaların yazılarını, konferanslarını okuma imkânımız oluyordu. Belki

de çeviri ve telif yazılar bakımından en güvenilir metinler burada idi. Çünkü piyasadaki çevirilerin birçoğu tam bir hayal kırıklığı idi. Çoğunu ehil kimseler çevirmemişti. Bugün bu konuda oldukça zengin bir çeşitlilik var. Geçmiş yayınlarla karşılaştırdığımda bunlar arasında hem edisyon hem de çeviri bakımından yetkinliğe ulaşmış yayınlar da memnuniyet verici evsafa.

Fakültede kendi bölümümüz haricinde sosyoloji, psikoloji, pedagoji bölümlerinden dersler almak zorundaydık. Bölüm dışından seçilen dersler genellikle başka bölümlerden öğrencilerin bulunduğu karma bir sınıftı ve amfide yapılırdı. Kendi bölüm derslerimizde sınıfımız belli idi. Baştanbaşa pencereci cephesi Ordu Caddesi'ne bakan, dikdörtgen şeklinde, bir duvarının önünde hoca kürsüsü ve yazı tahtası; diğer iki duvarı ise baştanbaşa kütüphane olan yaklaşık 20 kişilik bir sınıftı. Cam çerçeveli kütüphane, bölüme ait kitapları içeriyordu ve daima kapakları kilitli idi, ancak kitap istediğimizde görevli anahtarlarla gelir aradığımız kitabı verirdi.

Bölüm koridorumuzda “Sosyoloji Bölümü” de vardı. Zaman zaman koridorda hiç dersimize gelmeyen, özgül ağırlığını taşıyarak dalgın yürüyen Baykan Sezer'e (1939-2002) rastlardık. Ders aralarında genellikle koridorda küçük öbekler hâlinde öğrenci sohbetleri olur, çoğunluk okuduğu kitaplardan ya da hocalardan bahsedirdi. Her zaman olduğu gibi gruplaşmalarda siyasi görüş, meşrep, kişisel uyuşma ve yakınlıklar etkili idi. İlk yılımızda bölümün emektar hocalarından Bedia Akarsu (1921-2016) 1984'te de emekliye ayrılmadan önce kısa bir süre galiba “Ahlak Felsefesi Tarihi” dersine geldi, sonra dersi Betül Çotuksöken devam ettirdi. Bazı hocalarımızı sonraya bırakarak, derslerde kısa kısa notları kaydettiğim, fakülte yıllarımdan kalma bir ajandadan yararlanarak bahsetmek istediklerim var:

İsmail Tunalı (1923-2015)

Bölümümüzün en yaşlı hocasıydı. O sıralar 58 yaşında idi ve görünüşü ve tavırlarıyla kemal sahibiydi. Sistematiik Felsefe kürsüsü başkanıydı. 1984'de diğer anabilim dalları Felsefe Bölümü adı altında birleşince bölüm başkanı olmuştu. Türkiye'de birçok üniversitede felsefe bölümlerinin kuruluşunda yer almıştı. Birinci sınıfta “Felsefenin Temel Kavramları”, ikinci sınıfta da “Sanat Felsefesi” dersimize gelmişti. O sıralarda, hocalarımız arasında en çok telifi ve çevirisi olanlardan biriydi. Diğerleri de Nermi Uygur ve Nihat Keklik'ti. Eserleri, üslup sahibi, anlatımı anlaşılır ve yetkindi. Aristoteles'ten *Poetika* çevirisi meşhurdur. Diğer kıymetli bir çevirisi de Wilhelm Worringer'in *Soyutlama ve Einfühlung Üslup Psikolojisi Üzerine Bir Araştırma* idi ve ilk başta adındaki Türkçeye çevrilememiş Almanca ifade sebebiyle biz öğrenciler arasında garipsenirdi. Bir şeyi içinden kavrama, onu içinden duyma, estetik yaşantı ve haz, sempati, kendini başkasının yerine koyma gibi birçok anlamı içinde barındıran “Einfühlung” kelimesi kitabın sonraki baskılarında insana pek bir şey söylemeyen “özdeşleyim” olarak karşılanmış ve *Soyutlama ve Özdeşleyim* adıyla da yayımlanmıştı. Bu kelimeye dair ilk defa 1930 yılında bir yazı da kaleme alan Burhan

Toprak tasavvuf lisanındaki “vahdet-i vücud” kavramı ile benzerliğinden hareketle “Bediî Hulûl” karşılığını verdiğini yazmaktadır.

İsmail Tunalı’nın *Marksist Estetik, Sanat Ontolojisi, Estetik, Felsefenin Işığında Modern Resim* gibi bazıları ders kitabımız da olan eserleri o sıralarda biliniyordu. Oldukça şık giyinir, hâl ve hareketlerindeki zarafet giyim kuşamıyla bütünüleştirirdi. Bütün kıyafetleri renginden desenine yekpare bir uyum örneği idi. Bu konuda başka türlü görülmemişti. Derslerdeki anlatımı yetkindi. Sınıfta otorite sahibiydi. Nezaketini sonuna kadar muhafaza eder, tekrarlanan çığlığı affetmezdi. Bazen modern çağın yeniliklerine dair, eleştirel espriler yapardı. Cep telefonu henüz hayatımıza girmemişti. Sabit telefondan uzun uzun konuşulmasının –muhtemelen herkes gibi caddelerdeki telefon kabinlerinde jetonla uzun uzun konuşmalara rastlıyordu– sevgiyi, dostluğu ve aşkı ortadan kaldırdığını, insanın içinde biriken ve büyüyen özlemi yok ettiğini, bir hissi kâmilin yaşamının önüne geçtiğini söyler “*Hislerin yoğun yaşandığı, sevgilin geçeceği yolda beklenen ve şiirler yazılan aşk bu zamanda nasıl mümkün olacak.*” derdi. Şiir ve resim sanatına hâkimdi. Sanat felsefesi dersimizde şiirler okur; albüm gibi olan *Felsefenin Işığında Modern Resim* isimli kitabından resim sanatına dair örnekler üzerinden yorumlardı. İster şiir, ister tiyatro, ister resim ve plastik sanatlar olsun, bir sanat eserine nüfuz etme ve anlamının yolunun ondan alınacak estetik hazdan yani güzelliği duyumsamadan geçtiğini, bu hâlin ise insan için terbiye edici olduğuna bilhassa dikkat çekerti. Okuduğu şiirde, anlattığı bir anekdotta bunun örneğini önce kendi şahsında vermek ister gibi sesine ve yüz ifadesine sirayet eden coşku ve heyecan hâli bize de sirayet ederdi. Öyle anlardım ki hocamızın asıl öğretmek istediği, bir sanat eserinden felsefi mülâhazalar çıkarmaktan ziyade onu yaşamaktı. Kendi ruhumuzu sanat eserini vücuda getiren sanatçının eseriyle bize seslendiği ruha açmak, onunla buluşturmaktı. Şimdiki zamanda yani şu anda yaşayan bizlerin geçmiş bir zamanda yaşamış sanatçının eserlerinden hareketle kendimize ve hayatımıza bakma becerisi göstererek sanattan hayata doğru bir yol izlememizdi. Sanatçının hayattan ve içsel yaşantısından hareketle ortaya koyduğu eserin ona yönelen yeni yeni insanlarla tekrar hayata katılmasıydı. Ve en önemlisi de ondan yeni eserlerin ortaya çıkmasıydı. Sanatçının eserini ortaya koyarken ve bitirdiğinde yaşadığı coşku ve inanç, eserin olmazsa olmaz ölçütü olduğu gibi, bu ölçüt şu anda yaşayan bizler ve o esere yönelecek daha başka süjeler (insanlar) için de geçerli idi.

Michelangelo’nun Hz. Davud heykeline son çentiği attıktan sonra saygıyla eğilerek “*Artık yürüyebilirsin ey Davud!*” dediğini naklederken sesi bir kudret havasına bürünür, hafifçe eğilir elleriyle reverans hareketi yapardı. İçten hissedişlerin şahit olduğu bu anları yaşarken bana öyle gelirdi ki mermer kütlenin içindeki insanı bulup çıkaran ve bu çabası yıllarca süren sanatçıyı ve eseri Hz. Musa’yı, hocamız, sesi ve bedeniyile tazim eder o anla özdeşleşir; derslerde sık sık vurguladığı estetik yaşantı ya da hazzın bir örneğini kendi şahsında gösterirdi.

Sanat eserinin sırf bir fikri ya da ideolojiyi telkin etmek gayesi gütmemesi gerektiğini onun bütün zamanlara ait olmasının kalıcılığının yegâne koşulu olduğundan bahseder bu konuda ironik bir örnek de verirdi. Silahlı bir avcının, kanlar içinde öldürülmüş ve yaralanmış bir hâlde birçok aslanın gövdesi üstüne basarak poz verdiği bir resmi gören bir aslanın “*Ah keşke bizde resim yapmasını bilseydik!*” dediğini, bu minval şeylerin sanat eseri olarak kabul edilemeyeceğini söyler, bu tür eserleri “spekülatif” olarak nitelendirirdi.

Aynı şey şiir sanatından örnekleri dile getirdiği zamanlarda da cari idi. Sanat eserinin amacı bahsinde, birçok örnek arasından Ziya Osman Saba’nın “Sizler İçin” şiirini ezberden okurdu:

Sizler okuyasınız diye bütün bu yazdıklarım,

*Bu kelimeleri yan yana,
Satırları alt alta getirmem,
Geçip karşısına sonra
Ya kahrolmam ya sevinmem,
Sizler için bütün didinmem...
Sizler, garip şiirimi okuyanlar,
Duyduklarımı duyanlar;
Sözüm yok ölmüşlere ama,
Gülecek benim gibi, benim gibi ağlayacaklar,
Benden sonra da yaşayacaklar!
Sizler için her şeye sırt çevirmem,
Şu evim, işim, şu fakirliğim,
Yok bileklerimde altın bileziğim,
Ben para kazanmasını bilmem,
Yalnız parmaklarımda bir kalem,
Umutlu, umutsuz, kara haber, müjde,
İnilti, çığlık, ne dersen de,
Yavaş yavaş, azar azar,
Gücümün yettiği, dilimin döndüğü kadar,
Sizler için, ettiğim bütün laflar...*

Bir de, “Felsefenin Temel Kavramları” dersinde epistemolojinin kurucu metinlerinden Platon’un *Theaitetos* isimli eserini sayfa sayfa okuyup şerh etmesi gözümde canlanıyor. Elinde kitap bizlerin arasında dolaşırken cümle cümle okur dikkatimizi çekmesini istediği yerlerde sesini yükseltir; metindeki diyaloglarda tarafsız kalır, şerh ettikten sonra bakışlarını sınıfa doğru gezdirirdi. Soru sormaya cesaret edilemezdi. Giyimi kuşamı, tavır ve edası insana bir mesafe hissi verir, sınıf içinde aheste aheste gezer gibi yürüyüşü yani aramızda dolaşması bu mesafe hissini ortadan kaldırmazdı. Yalnız bu dışsal barikatın aşıldığı kısa anlar da olur, ortaya sevecen, esprili bir adam çıkardı. Bir seferinde bir arkadaşımız biraz güncel meseleleri de konuşsak gibi yarım yamalak bir şeyler söyleyince gülümseyerek “Efendim” -böyle hitap ederdi- dedi. “*Alkibiades (Platon’un çağdaşı general, devlet adamı) günün birinde köpeğinin kuyruğunu*

kesmiş. Sebebini soranlara ‘sırf Atinalılara konuşacak konu çıksın diye yaptım.’ diye cevap vermiş. Günlük olaylar olurlar ve biterler. Sizlere onları değerlendirme yetisi kazandıracak konular üzerindeyiz. Vaktimiz yok, onu siz eğitiminizi tamamladıktan sonra bol bol yaparsınız.”

Onun sanat felsefesine dair kaleme aldığı kitaplar ve çeviriler yeni Türkiye’nin ve Türkçenin o zamanlardaki yönelimlerini yansıtan, sırf Batı düşüncesini ve sanatını merkeze alan bu doğrultuda yoğunlaştığı metinlerdi. Ömrünü bu konuya hasretmiş, külliyat denebilecek eserler silsilesi meydana getirmişti. Ruhü şad olsun.

Nermi Uygur (1925-2005)

Ne zaman Nermi Uygur adına rastlasam zihnimde bütün canlılığını koruyan âdeta bir film sahnesi gibi, kollarını havaya kaldırmış kullanmayı sevdiği tabirle “kıpır kıpır”, yüzü sevinç içinde şu cümlesi kulaklarımda çınlar: “Yaşasın bütün horozlar Türkçe öter.” Hikâyesi şöyle: 1950’den önce Almanya’da üniversitede okurken Türkçe konuşacak kimse bulamıyor, uzun zaman kendi diline hasret yani dil gurbeti çekiyor. Bir gün bir yerden geçerken horozun öttüğünü duyar duymaz, birdenbire sevinç içinde etrafına aldırmadan bu cümleyi bağırarak söylüyor. Nermi hocadan duyduklarımla, vaktiyle gözyaşları içinde okuduğum ve her okuyuşumda da verdiği histen hiçbir eksilme olmayan Refik Halid Karay’ın “Eskici” öyküsü zihnimde hep yan yana durur. Annesini ve babasını kaybettikten sonra Arabistan’da halasının yanına gönderilen ve yolculuğundan başlayarak artık dilini de işitemez olan Hasan’ın kaybedişlerine dil de eklenir. Ama o kaybettiği dili çok sonra kendisiyle ortak kaderi paylaşan Eskici’de bulur. Edebiyatımızın en güzel, bizi kendi dünyası içine çekip âdeta bir boşluğa düşüren en içli diyaloglarından birini İzmitli eskici ile İstanbullu Hasan’ın konuşmalarında buluruz. Hasan’ın Eskici’de bulduğunu o öten bir horoz sesinde yakalamıştır. Yalnız önemli bir farkla ki horoz dünyanın neresinde olursa olsun tüm varlıklardan bağımsız olarak daima kendi dilini terennüm ettiğinden Nermi hocanın hikâyesine dışardan bir unsur olarak katılır ve onun esprili lisanında kendi gurbetini teselli edici bir varlık olarak ortaya çıkar. İnsana daha çok humor hissini çağırır. Oysa Hasan’ın kaderi ile Eskici’nin kaderi aynı dilde buluşur. Bu dil iki ayrı insanı, bir çocuğu ve yaşlı sayılabilecek Eskici’yi aynı ve tek bir insan hâline getirir. Diller değil hâller de aynışır; dil gurbeti savrulmuş iki kaderi, bir anlığına da olsa birbirine rapteder, birbiri için teselli edici kılar.

Dördüncü sınıfta “İnsan, Kültür ve Dil Felsefesi” dersimize gelmişti. O sıralarda temel eserlerinin çoğunu yayımlamıştı: *Dünya Görüşü, Dilin Gücü, Yaşam Felsefesi, Felsefenin Çağırısı, Güneşle, İnsan Açısından Edebiyat, Kuram-Eylem Bağlamı, Türk Felsefesinin Boyutları* eserlerinden birkaçı. Doktorasını Dilthey üzerine yapmış, belki de bu yüzden daha sonraki çalışmalarını edebiyat ve dil ile buluşturmuştu. Ders anlatımına “humor” diyebileceğimiz mizah duygusu eşlik eder, bazen bir keşif hâlinde ortaya çıkar, o zaman gözleri ışıldar ve hareketleri daha bir canlanırdı. Türkiye Türkçesi kelimelerini ve bazen de insa-

na kendine özgü gibi gelen tabirleri kullanmayı severdi. “Gıdım gıdım”, “ırak”, “bıldır”, “balbulamaç” gibi. Konuşma dilinde de yazı dilinde de “ne etsem-ne etsin” demez “n’etsem-n’etsin” diye söyler ve yazardı. Aynı şekilde “n’apardık”, “n’apıp edip” ona has kullanımlardı. Entelektüel bir heyecanı ya da sanat eseri karşısında duyulan coşkuyu ifadelendirdiği bir kelimesi vardı “kıpır kıpır”. Mesela “kıpır kıpır bir düşünce; kıpır kıpır bir inanç, kıpır kıpır bir ilke, kıpır kıpır bir kitap ya da şiir...” şeklinde dile getirdiği bu kelimeyi öyle söylerdi ki âdeta kelime hem onun şahsında canlanır, hem de bu kelimeyle kastettiği anlamın hissini verirdi. Bana öyle gelirdi ki bu kelime onu en iyi anlatan ve resmeden bir kelimeydi.

Edebiyat, felsefe ve geniş anlamıyla kültürü buluşturduğu ve neredeyse bütün eserlerinin genel bir formu olan denenimleri bu türe hakkını veren metinlerdir. Bazen yan yana gelen iki bildik kelime bir sürpriz anlamı ifşa eder: Çıkar derleyici, pekişmiş yaş, yaşama açılış, güdücü düşünceler, oyalayıcı erdemler... gibi. Nermi Uygur’un teklifiyle 1975’te mezun olduğu “Felsefe Bölümü”nde asistan olarak göreve başlayan Teoman hocanın dil konusundaki hassasiyetleri bana birbirine yakın gelir; bir farkla ki Teoman hoca konuşmalarında ve yazılarında eski kavram ve terimleri de tercih eder, Nermi Uygur’un ise tercihi daha çok yeni kelimelerden yanadır.

Nermi Hoca’nın kitap-okur ilişkisini anlattığı 500 sayfalık *Tadı Damağımda* isimli eserinin konuyla ilgili Türkçemizdeki en kapsamlı ve yetkin eserlerden biri olduğunu düşünüyorum. Eseri birkaç kelimeyle tanımlayacak olsam ona “okur yetiştirecek eser” derdim. Kitabın “Benzetişler” bölümündeki kitap insan ilişkisini anlatan bölümünün bilhassa bütün okullarda okutulması hep içimden geçer. Kitap-insan ilişkisine dair Türkçedeki en güzel metinlerden biri olan bu bölüm ara başlıklarıyla bile oldukça davetkâr: “*Kitap Çağrıdır, Kitap Penceredir, Kitap İnsandır, Kitap Aynadır, Kitap Arkadaştır, Kitap Besindir, Kitap Gömüdür, Kitap Sağlık Yoludur, Kitap Ağaçtır, Kitap Denizdir, Kitap Evrendir.*”

Fakülte yıllarımda okuduğum ve bu yazı sebebiyle tekrar kendisine döndüğüm, ilk baskısı benimle yaşıt 40 sayfalık *Dünya Görüşü* isimli eseri tanımlamaları dışında özellikle gençlerin kendilerine sormaları gereken şu sorularıyla da oldukça kıymetli: “Nasıl yaşarım? Yaşam nasıl değerli olur? Dünyadaki yönelişlerimi neye göre ayarlamalıyım?”

Nermi hoca üretken biri idi. Fakülte hayatım sonrasında da birçok eser ortaya koydu bazılarını da yeniden düzenledi. Kültür diye genel olarak ifade edebileceğimiz insan eserlerine bağlandı ve bu tutkuyla yaşadı ve yaşatmaya çalıştı. Ruhu şad olsun.

Sabri Özbaydar (1925-12988)

Sabri Özbaydar psikoloji hocamızdı. Programa göre ilk dersimize onunla başladık. Asistanıyla birlikte geldi. Elinde bir kupa bardak vardı. Herkesin dikkatini çekmiş olabileceğini düşünerek rahatsızlığı sebebiyle belli saatlerde ilaç alması gerektiği için yanında su bulundurduğunu söyledi. Sonra da “Burada

anladığım kadarıyla çeşitli bölümler bir araya geldi. Şimdi asistan arkadaşımız size kâğıtlar dağıtacak, sizden istediğim sadece bölümünüzü ve ne olmak istediğinizi yazmanız.” Bloknott kâğıtlar dağıtıldı ve akabinde toplandı. Masanın üzerinde toplanan bir deste kâğıt arasından Sabri hoca rastgele bir kâğıt aldı. “Öğrencimiz Felsefe bölümündenmiş, araştırmacı olmak istediğini yazmış.” dedikten sonra “2000 yıllık bir tarihin neyini araştıracaksınız. Geçenlerde Hukuk Fakültesinden öğretim üyesi bir arkadaşım öğrencisine sormuş, ne olmak istiyorsun diye o da hiçbir şey olamasam milletvekili olurum demiş. Sizlerin böyle bir şansı da yok. Bunları şimdiden düşünmeniz gerekir.” diyerek sözlerini tamamladı masasındaki kâğıtlardan birkaç tane daha seçerek okudu.

Nihat Keklik (1926-2017)

Fakülteadaki ilk yılımızda Türk-İslam Düşüncesi Tarihi Kürsüsü Başkanı idi. Eserlerinden bazıları felsefenin teorik-teknik kısımlarına dair kaleme alınanları idi. Bu eserlerinden *Felsefenin Tekniği* ile *Filozofların Özellikleri* ders kitabımızdı. Felsefeyi sevdiren, anlaşılır kılan bir kitaptı. Diğer bazı eserleri de İslam felsefesi tarihine ilişkin belki de akademik anlamda ilk çalışmalarıydı. Sadreddin Konevi ve Muhyiddin Arabi, Farabi, İbn Sina’ya dair eserler kaleme almış, bizim öğrencilik yıllarımızda yayımladığı *Türk-İslâm Filozoflarının Avrupa Kültürüne Etkileri* başlıklı makalesinde Gazzâlî tefekkürünü merkeze alarak Batılı filozoflarla mukayese etmişti. Bu eserlerinde onlara asli hüviyetleri içinde birer düşünür kimliğiyle yaklaşıyordu. Derslerde zaman zaman şikâyet ettiği gibi bu düşünürlerin eserlerinden yapılan çevirilerin pespayeliği sebebiyle onların düşünür kimlikleri ortadan kalkıyor insanların nezdinde cami imamlarının vaaz u nasihatleri gibi metinler ortaya çıkıyordu. Oysa her biri tefekkür sahibi filozof ya da düşünür olarak addedilen Descartes, Kant, Hegel, Spinoza gibi Batılı düşünürler yanında İslâm dünyasının tefekkür zenginlikleri hakkıyla günışığına çıkarılmadığı ve mevcut çevirilerden de onları düşünür kimlikleri anlaşılmadığı için atıl kalıyordu. Zamanla daha iyi fark ettim ki Nihat hocanın bu düşünürlerle dair yaptığı çalışmalara ayrıca böylesi bir görev bilinci de eşlik ediyordu.

Cam misali parlak ve mavi gözleriyle muhatabının gözlerinin içine bakarak konuşurdu. 58 yaşında idi ve görünüşü formunda, ince zayıf denebilecek bir vücut yapısına sahipti. İkinci sınıfta “Felsefenin Tekniği” dersimize geliyordu. Üç saatlik dersi yekpare hiç ara vermeden işler, dersin nasıl bittiği anlaşılmazdı. Bunun kendisi de farkında olmalıydı ki bir seferinde “*Hukuk Fakültesinden Sulhi’ye [Dönmezer] sordum seni öğrenciler ne kadar süre dinliyorlar diye, en fazla 20 dakika cevabını verdi. Bizim öyle değildir.*” demişti. Hakkı vardı konuları ve bilhassa anlatımı ilgi çekiciydi. Otantik hikâyeleri meşhurdu. Muhtemelen birçoğu zihninin ürünü idi. Metafor üstadı idi. Bu konuda *Felsefede Metafor* başlıklı bir kitabı da daha sonraki yıllarda yayımladı. O, derslerde birçok filozoftan bunun örneklerini karşılaştırmalı olarak anlatırdı. Örneğin Gazzali ile Descartes ya da Hobbes’un metinlerinde metafor tekniği dâhilinde belli bir konuyu benzer ifade edişlerini de karşılaştırmalı olarak ele alırdı. Notlarım-

dan örnek verecek olursam, Gazzâlî'nin (1058-1111) "*Yakîn bilgisi bir ağaca benzer. Kalbimizdeki ve ruhumuzdaki ahlak ya da huylar ondan çıkan dallardır. Huylardan çıkan davranışlar ise, bu dallardan çıkan meyvelerdir.*" sözü ile ondan neredeyse beş asır sonra yaşayan Descartes'ın (1596-1650) "Felsefe, bir ağaç gibidir: Kökleri metafizik, gövdesi fizik ve bu gövdeden çıkan bütün dallar da, öteki bütün ilimlerdir." cümlesini mukayeseli olarak ele alırdı. Bu metaforlar hem anlayışı çabuklaştırır hem de kendi hayatımıza transfer edebileceğimiz örnekler sunardı. Bazen söz konusu filozof için kolay rastlanılmayacak anekdotlardan da bahseder bizi derse bağlardı. Mesela hiç unutmadığım Rousseau'nun Voltaire için söylediği "İnsan ne kadar maymuna benzerse Voltaire de o kadar filozofa benzer." sözü gibi.

Eski Yunan'dan beri felsefeyi istihza sanatı olarak tanımlayanlar da olmuştur. Bu sanat, hakikatin ifade edilmesine aracı olması gereken sözlerin apaçık bir şekilde söylenilemediği yerlerde, birtakım zarif metaforlarla etkili bir anlatım ya da metot olarak da anlaşılabilir. Bazen bu anlatım ters köşe bir soru olarak da ortaya çıkabilir. Nihat hoca bu anlatıma sahipti ve kendine özgü metaforları çoktu. Bunları çoğu zaman başından geçmiş bir hadise ya da bir hikâyeye formatında anlatır, bizi epey düşündürürdü. Mesela Koska Helvacısı'nın -Edebiyat Fakültesinin tam karşısında, sınıfımızın penceresinden görülürdü- bir alışveriş esnasında "*Hocam felsefe nedir?*" sorusuna "*Helva satmak değildir.*" deyişini; belediye otobüsünde şoförün kendisine kızıp "*Allah Allah dünyada ne insanlar var!*" deyişine karşılık "*Benim de sizin hakkınızda bazı düşüncelerim var, ben de onları söyleyebilirim.*" demesi bu minvaldendi.

Nihat hocanın farkı Türk-İslam düşüncesi ile Batı düşüncesini biliyor olmasıydı. Felsefeye dair terminolojik dünyası daha genişti, ayrıca bu konudaki bilgileri mukayeselerle pekişmiş ve apaçık hâle gelmişti. Bu yüzden anlatımında da bu apaçıklık, özümsemişlik belki de daha isabetli bir ifadeyle "rahatlık" fark edilir bizim açımızdan en zor konu bile anlaşılır hâle gelirdi. Öyle ki o anlattığında anlamamak başka bir şeye rahatlıkla hamledilebilirdi. Mesela "felsefe-hikmet" konusu. Şimdilerde felsefe olmadan sırf "hikmet" tarafla yerli yersiz bazen sözlere/düşüncelere bazen de kişilere yakıştırılan ya da izafe edilen bu kelimeyi ve bağlamlarını çok iyi bildiği metafor yöntemiyle anlatışından bahsetmek isterim. Ona göre insanın düşünme faaliyetini ifade eden üç kelime vardır: Tefekkür, felsefe ve hikmet. Mesela hikmeti büyük bir binaya benzetirdi. Akıl bu binanın kurulacağı arsa; tefekkür kurulacak binanın planı; mantık temeli; kavramlar örülecek duvarın tuğlaları hükmünde idi. Tuğlaların yan yana ve üst üste gelmesiyle bilgi meydana gelmekte, ilim/ler de duvarların örülmesiyle ortaya çıkan odalar gibiydi. Felsefe ise binaya örten çatı idi. Arsadan çatıya kadar bütün unsurların bir araya gelmesiyle ortaya çıkan binanın bütünü ise hikmetti.

Bir de hiç unutmadığım "filozof-hakikat" ilişkisi var: Hakikati bir avizedeki lambaya, filozofları da o lambanın etrafındaki kristal ya da cam parçalarına benzeten hocamızı burada avizedeki kristallerin kimisinin lambaya yakın

kimisinin uzak olduğunu gözümüzde canlandırmamızı ister; kimi kristallerin lambaya yakın olamadığı için ışığı başka bir kristalden aldığını, lambaya en yakın olan kristalin lambadan aldığı ışığı çevresine, o da kendi çevresine yansıta yansıta avizenin en dış çevresindeki kristallere kadar bu yansımanın devam ettiğini tasvir ettikten sonra *“Her filozof hakikate yani lambaya yakınlığı nispetinde ışığı yani hakikati yansıtır.”* derdi.

Bir konuyu kâmilan anlatır, muhakkak öğrenilmesini sağlardı. Bir seferinde devletin soyut bir kavram olduğunu söyler söylemez bir arkadaşımız nasıl olur hocam diyerek itiraz etmesi üzerine *“Devlet, bir idedir, fikirdir, ruhtur, mücerret bir varlıktır.”* diyerek tafsil etmesine rağmen arkadaşımız ikna olmadığını belli edince *“Kızım sen hiç devletle öğle yemeği yedin mi?”* diyerek bu diyalogu sonlandırmıştı.

Bir de unutamadığım her hatırladığımda simasına âdeta eşlik eden kendine özgü bir görüntüsü var. Hiç ara vermeden işlediği dersi öğleden sonraydı ve dersin bir vaktinde sınıfın kapısı tıklanır, bölümün çaycısı elinde kahve tepsiyle saygıyla içeri girer, masaya bırakır çıkardı. O sırada ayakta ise cümlesini tamamlar, masaya yakın Ordu Caddesi’ne bakan pencereyi açar, sandalyesinin yönünü pencereye doğru çevirir, sipahi sigarasını yakar aheste aheste nefes çeker ve kahvesinden yudumlar, derse de devam ederdi. Nihat hocanın kendine özgü hâlleri çoktu.

Nihat hoca ile anlatabileceğim son hatıram da mezuniyetimden hemen sonra Diriliş’te çalışmaya başladığım zamanlarda gerçekleşti. Üstat beni Fatih Matbaası’na göndermişti. Matbaanın girişi kısmında bulunan odası camekânlı idi ve içerisi görülebiliyordu. Tam o kısıma geldiğimde içerde Nihat Hoca’yı ve matbaanın yöneticisi Nazmi Bey’i gördüm. İçeri girdiğimde özellikle Nihat hocaya sonrada Nazmi Bey’e selam verdim. Hocamız beni görür görmez *“Ne arıyorsun buralarda?”* dedi. Ben bir şey söylemeden Nazmi Bey benim Diriliş’te Sezai Bey’le çalışmaya başladığımı söyleyince *“Aa bak ne aklıma geldi.”* dedi. Hocamız böyle idi ve böyle başladığı cümleleri ilk defa duymuyordum. Bunun ardından muhakkak bir şey gelirdi. *“Ben”* dedi *“Almanya’da Heidelberg Üniversitesi kütüphanesinde çalışırken, bir susadım, bir susadım, içecek su bulamadım. Dışarı çıkıp danışmadaki görevliye durumu söyleyince bana neredeyse bir kilometre ötedeki büfeyi tarif edip ‘ancak oradan bulabilirsiniz’ dedi. Bende gittim kanan kana içtim. Sonra o bir kilometre yolu geri döndüm. Döndüm ama tekrar susadım.”* Sözlerini bitirdiğinde kısa bir sessizlikten sonra *“Bana gelince...”* dedi *“Bu millete son görevimi yapmak istiyorum. Artık tamamladığım Türkler ve Felsefe kitabımı yayımlamak istiyorum.”* Hocamızı daha sonra hiç görmedim ama bizden sonraki dönemde öğrencisi olan bir arkadaştan haberlerini alıyordum. Hocamızın son görevim diye bahsettiği kitabı o yıl, 1986’da Fatih Matbaası tarafından basıldı. Ruhu şad olsun.

Akın Etan (1942)

Birinci sınıfta iken kendi bölümümüzün ilk dersine de Akın Etan geldi. O sıralar 40 yaşındaydı. Dersi “Felsefeye Giriş” idi. Derse başladığı anı daima hatırla-

rım. “*Dersimiz felsefeye giriş. Felsefeye giriş. Felsefenin ne olduğundan bahsetmeyeceğim zaten 4 yıl boyunca onu göreceksiniz. Size ‘giriş’ ne demek ondan bahsedeceğim.*” diyerek derse başlamıştı. Yazılılarda bilgi sorusu sormazdı kitap defter her şey serbestti. Kendisi de sınav boyunca pencere kenarında Ordu Caddesi’ne bakardı. Tek soru sorardı. Mesela “*Doğuştan görme duyusu olmayan biri hayatının bir devresinde bu duyusunu kazanırsa nesneleri nasıl algılar.*” Elmaya “işte elma” der miydi gibi. Aynı tonda bütün sesleri vererek tane tane konuşur, âdeta kelimeleri bile incitmekten imtina edercesine, insana sanki söylemek istedikleri ile bulduğu kelimelerin arasındaki mesafeyi bir iç denetimle kontrol ediyormuş hissi verir söylediklerinin bilincine sahip bir hassasiyet izhar ederdi. Bana öyle gelirdi ki kelime kalabalığından kaçınır, en az kelimeyle ifade yolu arar, az sayıda kelimeyle meramını anlatabilmek mücadelesi verirdi. Ya da tam olarak ne anlatmak istiyorsa ne eksik ne fazla onu arardı. Şiir sanatıyla ilgilendiğini *Yeni Ufuklar* dergisinin 1968 tarihli sayısında gördüğüm “Çapalı Çarşı ya da İkinci Yeni” yazısı sebebiyle öğrenmiştim.

Beni sevdiğini hissederdim. Derste bir performansım da yoktu. Galiba sevgisi sınav kâğıtlarını okuduktan sonra başlamıştı. Hemen söylemeliyim ki bir nezaket ve erdem örneği idi. Bir gün koridorda arkadaşlarla birlikte iken herkese başıyla selam verdi, bir tereddüt anından sonra “*Mustafa vaktiniz var mı?*” dedikten sonra odasına geçtik. Çay söyledi. Neler okuduğumu sordu. Beni okuduklarım üzerinden tanımak istiyordu. Hiçbir yargıda bulunmazdı. Şunları da oku demezdi. Fakülte hayatımda erken vakitlerde bana dışardan nasıl görüldüğüme dair ilk yargı ya da düşünceyi ona borçluyum. “*Siz fakülte hayatında gördüğüm en olağan öğrencisiniz.*” “Olağan” kelimesinin muğlaklığı benim için izaha muhtaçtı. Anladı ve “*Yani her şey yerli yerinde, sükûnet içinde.*” dedi.

Akın Bey’in bir başka ayırt edici tarafı bilhassa Wittgenstein, Nietzsche, Heidegger’in isimlerini başka türlü telaffuz etmesiydi. Almanca bildiğinden olsa gerek tane tane telaffuzundan, seslere riayet edişinden doğru söylenişinin o olduğunu anlardım. 1983 ya da 1984’te Tüypap Kitap Fuarı ilk defa Marmara Etap Otelі’nin alt katlarında açılmıştı. Bir arkadaşım la fuara gittik. O gün Melih Cevdet Anday’ın imza günü idi. “Rahatı Kaçan Ağaç” sevdiğimiz bir şiirdi. Sıra bize gelince Melih Cevdet Anday “*Nerede okuyorsunuz?*” diye sordu. “Felsefe Bölümü” cevabımızdan sonra “*Akın Etan dersinize geliyor mu?*” diye sordu. Cevabımızdan sonra “*O asil biridir pek söylemez ama Osmanlıdır ilk adı da Osman’dır.*” dedi. Bunu bir görüşmede kendisine naklettiğimde sadece gülümsemedi. “Osman” ismi bölüm panosunda da geçmezdi. Yalnız 2002 yılında çıkmaya başlayan *Kutadgubilig* dergisinin bazı sayılarında “Osman Akın Etan” imzasına rastladım. Wittgenstein’in “*Söylenebilir ne varsa açık söylenebilir. Üzerine konuşulamayan konusunda da susmalı.*” sözünü ilk kez ondan duydum. Bana öyle gelirdi ki o, itinalı konuşmaları ve seçkin kelimeleriyle bu sözü hep yaşırdı.

(Devam edecek)